

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

LIETUVOS FILOSOFIJOS ISTORIJOS SKYRIUS

LIETUVOS FILOSOFIJOS TRAJEKTORIJOS

Konferencijos programa ir pranešimų tezės

Vilnius

2022 m. lapkričio 17–18 d.

Redakcinė kolegija:

dr. Gintaras Kabelka

dr. Alvydas Noreika (atsakingasis redaktorius)

dr. Rūta Marija Vabalaitė

dr. Dalius Viliūnas

ISBN 978-609-8231-43-4

© Lietuvos kultūros tyrimų institutas, autoriai, 2022

TURINYS

PRATARMĖ / 5

KONFERENCIJOS PROGRAMA / 6

PRANEŠIMŲ TEZĖS

POVILAS ALEKSANDRAVIČIUS

Lietuviškosios politinės filosofijos potencialas:
pilnutinės demokratijos koncepcija ir darnaus vystymosi doktrina / 8

VYGANDAS ALEKSANDRAVIČIUS

Sekuliarizacijos proceso ypatumai Abiejų Tautų Respublikoje / 9

SIMAS ČELUTKA

Politinės filosofijos raida Lietuvoje: Alvydo Jokubaičio atvejis / 10

IEVA DEVIATNIKOVAITĖ

Teisės filosofijos studijos tarpukario Lietuvoje / 11

VILIUS DRANSEIKA

Izaoko Donskio socialinė epistemologija / 12

MATAS GRUBLIAUSKAS

Spontaniškumas ir inercija XVII a. pabaigos
Vilniaus jėzuitų politikos kursuose / 13

ALGIMANTAS JANKAUSKAS

Valstybės idėja Romualdo Ozolo ankstyvuosiuose politiniuose raštuose / 14

DALIUS JONKUS

Vosylius Sezemano „metafiziniai-antropologiniai“ rankraščiai ir jų reikšmė / 15

ROMAS JUZEFOVIČIUS

Filosofijos studijų pradžia Kaune ir aukštojo mokslo paskirties aspektai / 16

GINTARAS KABELKA

Neateistiškas ateizmas Lietuvos sovietiniame marksizme / 17

TOMAS KAVALIAUSKAS

Arvydo Šliogerio fotografijos filosofija (fotosofija)
ir jos neatsiejamumas nuo filotopijos / 18

VILIUS MAČKINIS

Jeronimo Stroinovskio *Prigimtinės teisės mokslas* kaip politinio mąstymo pagrindas XVIII a. Abiejų Tautų Respublikoje / 19

RAMŪNAS BOLESLOVAS MALCIUS

Antano Maceinos religijos filosofijos raida / 20

MARGARITA MATULYTĖ

Humanistinės fotografijos samprata: ką pasakė ir ko nepasakė Lietuvos filosofai / 21

ALVYDAS NOREIKA

Vytauto Kavolio filosofijos / 22

LAURYNAS PELURITIS

Filosofija sovietmečiu Lietuvoje: periodizacinio modelio link / 23

MARGARITA POŠKUTĖ

Žmogaus paskirties paieškos XX a. pradžios Lietuvos katalikų filosofų darbuose / 24

OLEGAS SKORIUKOVAS

Levo Karsavino darbai Antrojo pasaulinio karo išvakarėse / 26

GINTARAS SUNGAILA

Filosofija LDK stačiatikių (ortodoksų) polemikoje su kitatikiais Petro Mohylos laikais (XVII a.) / 27

ŽILVINAS SVIGARIS

Mitopoetiniai lietuviškos savasties motyvai Vinco Vyčino kūryboje / 28

RŪTA MARIJA VABALAITĖ

Juozapo Goluchovskio idėjų samprata kaip galimas atsakas į kvietimą reabilituoti mintis apie valdovą, kuris yra persiėmęs idėjomis / 29

VYTIS VALATKA

Logikos statuso, objekto ir kilmės interpretacija Jokūbo Ortizo logikos paskaitose / 30

DALIUS VILIŪNAS

Apšvietos filosofijos Lietuvoje (antroji XVIII a. pusė) apibrėžtys: tarpiniai, personos, konceptai / 31

PRATARMĖ

2005 m. UNESCO trečiąjį lapkričio ketvirtadienį oficialiai paskelbė Pasauline filosofijos diena ir pakvietė ją minėti kiekvienais metais. Atsiliepdamas į šį kvietimą Lietuvos kultūros tyrimų instituto Lietuvos filosofijos istorijos skyrius šią dieną pažymi rengdamas mokslinę konferenciją „Lietuvos filosofijos trajektorijos“, skirtą įvairiems Lietuvos filosofijos raidos laikotarpiams, autoriams ir idėjoms aptarti.

Lietuvos filosofija yra giliai ir plačiai susijusi su pasauliniu filosofijos kontekstu: savo trajektorijas ji brėžia per įvairius istorinius laikotarpius, kalbas, kultūras, valstybes ir socialines bei politines santvarkas. Lietuvos filosofija neapsiriboja vien Lietuvos teritorija ar vien lietuvių kalba. Ši jos ypatybė atsispindi ir konferencijos pranešimų temose. Prelegentai nagrinėja idėjas, dėstomas ne tik lietuvių, bet ir lotynų, lenkų, rusų, vokiečių, anglų bei kitomis kalbomis, aptaria autorius, kurie priklauso kelioms kultūroms, mąstytojus, gyvenusius Lietuvoje ir svetur, kūrėjus tiek laisvės, tiek tironijos ar „geležinės uždangos“ sąlygomis. Todėl nebus pernelyg perdėta pasakyti, kad Lietuvos filosofijos trajektorijose regime ir visos pasaulio filosofijos dinamiką.

Konferencijos organizatoriai ir pranešėjai sveikina visus su Pasauline filosofijos diena ir kviečia švęsti kartu.

Su Pasauline filosofijos diena!

LAPKRIČIO 17 d. (ketvirtadienis)

9:00–9:05   Konferencijos atidarymo žodis

I SESIJA. **LIETUVOS FILOSOFIJOS EPOCHŲ KONTŪRAI**

Moderuoja Rūta Marija Vabalaitė

09:05–09:30 Dalius Viliūnas. Apšvietos filosofijos Lietuvoje (antroji XVIII a. pusė) apibrėžtys: tarpiniai, personos, konceptai.

09:30–09:55 Romas Juzefovičius. Filosofijos studijų pradžia Kaune ir aukštojo mokslo paskirties aspektai.

09:55–10:20 Ieva Deviatnikovaitė. Teisės filosofijos studijos tarpukario Lietuvoje.

10:20–10:45 Laurynas Peluritis. Filosofija sovietmečiu Lietuvoje: periodizacinio modelio link.

10:45–11:00   Kavos pertrauka

II SESIJA. **EPISTEMOLOGIJA IR SOCIALINĖ FILOSOFIJA**

Moderuoja Matas Grubliauskas

11:00–11:25 Vytytis Valatka. Logikos statuso, objekto ir kilmės interpretacija Jokūbo Ortizo logikos paskaitose.

11:25–11:50 Gintaras Sungaila. Filosofija LDK stačiatikių (ortodoksų) polemikoje su kitatikiais Petro Mohylos laikais (XVII a.).

11:50–12:15 Vilius Dranseika. Izaoko Donskio socialinė epistemologija.

12:15–12:40 Alvydas Noreika. Vytauto Kavolio filosofijos.

12:40–13:20   Pietų pertrauka

III SESIJA. **XVII–XIX A. POLITINĖ FILOSOFIJA**

Moderuoja Dalius Viliūnas

13:20–13:45 Matas Grubliauskas. Spontaniškumas ir inercija XVII a. pabaigos Vilniaus jėzuitų politikos kursuose.

13:45–14:10 Vilius Mačkinis. Jeronimo Stroinovskio *Prigimtinės teisės mokslas* kaip politinio mąstymo pagrindas XVIII a. Abiejų Tautų Respublikoje.

14:10–14:35 Rūta Marija Vabalaitė. Goluchovskio idėjų samprata kaip galimas atsakas į kvietimą reabilituoti mintis apie valdovą, kuris yra persiėmęs idėjomis.

14:35–14:50   Kavos pertrauka

IV SESIJA. XX–XXI A. POLITINĖ FILOSOFIJA

Moderuoja Vygandas Aleksandravičius

- 14:50–15:15 Povilas Aleksandravičius. Lietuviškosios politinės filosofijos potencialas: pilnutinės demokratijos koncepcija ir darnaus vystymosi doktrina.
- 15:15–15:40 Algimantas Jankauskas. Valstybės idėja Romualdo Ozolo ankstyvuosiuose politiniuose raštuose.
- 15:40–16:05 Simas Čelutka. Politinės filosofijos raida Lietuvoje: Alvydo Jokubaičio atvejis.

LAPKRIČIO 18 d. (penktadienis)

V SESIJA. RELIGIJOS FILOSOFIJA

Moderuoja Alvydas Noreika

- 09:00–09:25 Vygandas Aleksandravičius. Sekuliarizacijos proceso ypatumai Abiejų Tautų Respublikoje.
- 09:25–09:50 Margarita Poškutė. Žmogaus paskirties paieškos XX a. pradžios Lietuvos katalikų filosofų darbuose.
- 09:50–10:15 Olegas Skoriukovas. Levo Karsavino darbai Antrojo pasaulinio karo išvakarėse.
- 10:15–10:40 Ramūnas Boleslovas Malcius. Antano Maceinos religijos filosofijos raida.
- 10:40–11:05 Gintaras Kabelka. Neateistiškas ateizmas Lietuvos sovietiniame marksizme.
- 11:05–11:20 Kavos pertrauka

VI SESIJA. FILOSOFINĖ ANTROPOLOGIJA

Moderuoja Gintaras Kabelka

- 11:20–11:45 Dalius Jonkus. Vosylius Sezemano „metafiziniai-antropologiniai“ rankraščiai ir jų reikšmė.
- 11:45–12:10 Tomas Kavaliauskas. Arvydo Šliogerio fotografijos filosofija (fotosofija) ir jos neatsiejamumas nuo filotopijos.
- 12:10–12:35 Margarita Matulytė. Humanistinės fotografijos samprata: ką pasakė ir ko nepasakė Lietuvos filosofai.
- 12:35–13:00 Žilvinas Svigaris. Mitopoetiniai lietuviškos savasties motyvai Vinco Vyčino kūryboje.
- 13:00–13:25 Baigiamoji diskusija

Povilas Aleksandravičius

Mykolo Romerio universitetas

**LIETUVIŠKOSIOS POLITINĖS FILOSOFIJOS POTENCIALAS:
PILNUTINĖS DEMOKRATIJOS KONCEPCIJA IR DARNAUS VYSTYMOŠI
DOKTRINA**

1955 m. išeivijoje pasirodžiusi deklaracija „Į pilnutinę demokratiją“ yra svarbus lietuviškosios politinės minties dokumentas, kurio potencialas liko neišplėtotas iki mūsų laikų. Skaitant jį ir analizuojant kai kurias svarbiausias šiuolaikines socialines doktrinas, darančias poveikį demokratiniam pasauliui, sunku nepastebėti struktūrinių atitikmenų. Viena iš tokių doktrinų – darnaus vystymosi teorija, oficialus Jungtinių Tautų ir Europos Sąjungos veiklos pamatas. Deklaracijoje, taip pat jos idėjinių įkvėpėjų Juozo Girniaus, Antano Maceinos ir kt. tekstuose pabrėžiama socialinės ir ekonominės politikos darna, kylanti iš kultūrinio gyvenimo ir tam tikrų mentalinių visuomenės nuostatų, reikalaujanti tarptautinio bendradarbiavimo ir demokratijos įsigalėjimo tarptautinėje erdvėje. Ši refleksija atspindėjo XX amžiaus pradžioje ir viduryje Europoje stiprėjančią visuomenės viziją, kuri po kelių dešimtmečių taps Europos Sąjungos idėjos dalimi bei konkretizuosis darnaus vystymosi doktrinoje (dažnai viešojoje erdvėje suvokiamoje pernelyg siaurai, akcentuojant ekologinį aspektą, bet pamirštant kitus esminius jos elementus). Šiandienos ekologiniame bei naujųjų technologijų kontekste organiškiosios valstybės ir pilnutinės demokratijos samprata gali būti aktualizuota ir plėtojama toliau.

Vygandas Aleksandravičius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

SEKULARIZACIJOS YPATUMAI ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOJE

Kaip žinoma, Abiejų Tautų Respublikoje laimėjo kontrreformacija, didelę reikšmę, ypač švietime, įgijo Jėzuitų ordinas. Tai nepadarė itin neigiamo poveikio vadinamajai „tolerancijai“, ypač lyginant su kitomis katalikiškomis šalimis. Kokias implikacijas tradiciškai suprantamai sekularizacijos procesų raidai turėjo šie veiksniai, ypač religijos „privatizavimo“ kaip giluminio pasaulėjautos supasaulėjimo veiksnio eigai? Pats šis veiksnys daugiausia kilo dėl protestantizmo idėjų plėtros, tačiau jam taip pat buvo svarbūs ir filosofinio diskurso pokyčiai, René Descarteso, George'o Berkeley filosofija, sutarties teorijos politinėje filosofijoje. Tai bei Jeano-Jacqueso Rousseau išryškinti Abiejų Tautų Respublikos politinės konstitucijos ypatumai, istorinės Abiejų Tautų Respublikos padėties aplinkybės bus tie dėmenys, kurie sudarys šiame pranešime tyrinėjamo proceso – būtent sekularizacijos proceso specifikos Abiejų Tautų Respublikoje – branduolį.

POLITINĖS FILOSOFIJOS RAIDA LIETUVOJE:
ALVYDO JOKUBAIČIO ATVEJIS

Alvydo Jokubaičio įtaka lietuviškosios politinės filosofijos raidai po Nepriklausomybės atgavimo yra neginčijama, tačiau šios įtakos pagrindas – paties A. Jokubaičio filosofija – dar menkai nagrinėta. Pranešimo tikslas – remiantis pagrindiniais A. Jokubaičio veikalais rekonstruoti ir išanalizuoti jo politikos sampratą, kuri sudaro jo filosofijos šerdį. Pranešime įrodinėjama, kad A. Jokubaitis glaudžiai susieja politiką su morale, oponuodamas liberaliajam politikos autonomijos projektui, kuriuo siekiama atriboti šias dvi kertines žmogiškojo patyrimo sritis. Kalbant pozityviai, politiką A. Jokubaitis traktuoja kaip žmogaus dvasinės prigimties realizavimosi erdvę. Ši politikos samprata, kurios branduolį sudaro moralė, leidžia susieti politiką su kitomis dvasinio gyvenimo sritimis, tokiomis kaip religija ir metafizika. Vis dėlto intriguoja tai, kad pastaraisiais metais A. Jokubaitis tampa vis skeptiškesnis politikos galimybių atžvilgiu – jo požiūriu, politika neišvengiamai veda į asmens depersonalizaciją. Tai leidžia klausti, ar svorio centras jo filosofijoje nepersikėlė nuo politikos ir bendruomenės prie asmens ir moralės. Šį poslinkį liudija augančios A. Jokubaičio simpatijos Immanuelio Kanto moralės filosofijai ir tuo pačiu intensyvėjanti kritika Carlo Schmitto politiškumo sampratai.

TEISĖS FILOSOFIJOS STUDIJOS TARPUKARIO LIETUVOJE

Lygiai prieš šimtą metų, 1922 m. rudenį, pirmą kartą lietuvių kalba Lietuvos universitete pradėtos dėstyti teisės filosofijos ir teisės enciklopedijos paskaitos bei imtos vesti pratybos. Užsiėmimus vedė Petras Leonas ir kiti dėstytojai. Literatūros lietuvių kalba nebuvo. Pirmieji teisės filosofijos darbai pasirodė 1923 m. Kunigas Jonas Skruodys išleido knygelę *Teisės filosofija*, 1924 m. P. Leonas – *Teisės enciklopedijos paskaitos* (1931 m. išėjo papildytas šių paskaitų leidimas), 1926 m. P. Leonas išleido teisės filosofijos paskaitų užrašus, 1928 m. – tas pats autorius pirmąjį Lietuvoje teisės filosofijos vadovėlį, 1937 m. – Domas Krivickas teisės enciklopedijos paskaitų užrašus. Paminėtinas 1924 m. išleistas studentų išverstas Karlo von Gareiso veikalas *Teisės enciklopedija ir metodologija*. Reikšmingi buvo ir kitų teisininkų, filosofų, visuomenininkų (Prano Dovydaičio, Juozo Gobio, Prano Mantvydo, Izidoriaus Tamošaičio ir kt.) straipsniai periodiniuose leidiniuose „Logos“, „Kultūra“, „Židinys“, „Vairas“. Teisės enciklopedijos ir filosofijos temomis rašė ir studentai savo diplominiuose darbuose. Pranešime siekiama atskleisti teisės filosofijos studijų turinį, procesą, šaltinius tarpukario Lietuvoje.

IZAOKO DONSKIO SOCIALINĖ EPISTEMOLOGIJA

Šiame pranešime ketinu padaryti du dalykus. Pirma, pateikti glaustą kauniečio filosofo ir visuomenės veikėjo Izaoko Donskio (1898–1938) daugiakalbės (išliko mokslinės publikacijos lietuvių, anglų, rusų, jidiš, vokiečių kalbomis) ir tarptautinės (nuo Kauno iki Berlyno, Paryžiaus ir Londono) intelektualinės biografijos apybraižą. Antra, kaip I. Donskio metodologinės prieigos iliustraciją ketinu glaustai apibendrinti jo socialinės epistemologijos idėjas, visų pirma remdamasis 1934 m. tekstu „Truth and Modern Dictatorship“. Šiame tekste jis suformuluoja skirtingiems politiniams režimams (demokratijoms ir diktatūroms) būdingas tiesos sampratas ir aptaria atvejus, kuomet dėl išskirtinės situacijos demokratiškose visuomenėse tam tikrose įsitikinimų sferose epistemologinės pozicijos gali supanašėti su diktatūroms būdingomis epistemologinėmis pozicijomis.

SPONTANIŠKUMAS IR INERCIJA XVII A. PABAIGOS VILNIAUS JĖZUITŲ POLITIKOS KURSUOSE

Analizuojant jėzuitų dėstytojų trejų metų filosofijos kursų filosofinės minties trajektorijas, Lietuvos filosofijos istoriografijoje dominuoja kontekstualistinė strategija: pirma parodomas pavyzdinis kursas, o tuomet jau pristatomos tik filosofinės minties deviacijos nuo tradicinio mąstymo kituose kursuose, kurių neatitikimo mastas leistų rekonstruoti esminius lūžius ir naujų tendencijų įsitvirtinimą. Toks tyrimo planavimas yra produktyviausias, visų pirma, tiriant spekuliatyvosios filosofijos (logikos, fizikos, metafizikos), kuri kėlė ir sprendė filosofines problemas teoriniame lygmenyje, jos diskurso neveikiant sociokultūriniais (neteoriniams) veiksniams, tendencijas. Tačiau toks planavimas mažiau veiksmingas tiriant praktinės filosofijos (etikos, ekonomikos ir ypač politikos) problemų kėlimo ir sprendimo tendencijas, mat jos diskursui įtaką daro ne vien teoriniai, bet ir neteoriniai veiksniai. Antra, minėtas metodas yra našus, kai operuojama šaltinių gausa ir įvairove. Nesant šios aplinkybės (politikos paskaitų atveju), yra sunku nustatyti, ką laikyti norma tradicijos viduje, o ką – deviacija. Trečia sąlyga kontekstualistiniams tyrimams būti rezultatyviems – tai tikslus autoritetų ir su jais siejamų tradicijų, net ir vien formalių (o tai dažnai pasitaiko su institucionalizuotomis veiklomis, šiuo atveju – su jėzuitų pedagogine veikla), identifikavimas. Šios trys sąlygos padeda Lietuvos filosofijos tyrėjams pateikti rišlią – įtikinamą – spekuliatyvosios filosofinės minties raidos akademinėje jėzuitų aplinkoje rekonstrukciją. Politikos paskaitų atveju, kai nėra gausiai išlikusių bei įvairius laikotarpius siekiančių šaltinių ir institucionalizuotų autoritetų, o vien teorinių įtakų nustatymas nėra pakankamas, tikslingiau tirti profesorių inerciją bei spontaniškumą perimant ir vertinant bendrąsias politinės minties vietas.

Algimantas Jankauskas

Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

VALSTYBĖS IDĖJA ROMUALDO OZOLO ANKSTYVUOSIUOSE POLITINIUOSE RAŠTUOSE

Į klausimą – karas ar revoliucija, mes atsakome: REVOLIUCIJA! [...] Nublokšti avantiūristų gaują nuo valdžios vairo, sunaikinti biurokratinį policinį valstybės aparatą, sukurti valstybę demokratinę ir tikrai laisvų rinkimų pagrindu, tokią valstybę, kurioje būtų vietos ir socializmo principams, ir individualios iniciatyvos laisvei – toks turi būti mūsų reikalavimas tiems, kurie veda mus į pragaištį, bet dar labiau sau patiems.

Romualdas Ozolas. Karas ar revoliucija?, 1972 m. rugsėjo 17 d.

Mūsų tikslas – savarankiška Lietuva, Lietuva, kuri pati galėtų lemti savo likimą. Brandinkime mintį ir jėgas, kad vieną dieną pareikalautume atsiskyrimo, kurį taip iškilmingai garantuoja TSRS konstitucija!

Romualdas Ozolas. Mūsų tikslas – savarankiška Lietuva, [1972?]

Kodėl būtent Romualdas Ozolas (1939–2015) buvo Sąjūdžio ištakose ir tapo Sąjūdžio ideologu? Į šį klausimą padės atsakyti R. Ozolo ankstyvųjų politinių raštų (1968–1973) analizė. Apie juos R. Ozolas 2010 m. paliko tokį įrašą: „Šioje byloje – vadinamųjų politinių straipsnių, arba „straipsnių ne spaudai“ apmatai ir planai. Tai darbai, bandant sukurti pagrindinį leidinį, kurį tarėmės leisti su B. Genzeliu“ (LCVA, f. 1801, ap. 2, b. 398).

R. Ozolo ankstyvieji politiniai raštai – jo brendimo laisvei liudijimas. Daugiausia tai „raštai sau“, jais aiškintasi okupacinio režimo prigimtis („TSRS ir stalinizmas“), Lietuvos okupacijos byla ir padariniai („Trys Lietuvos politinio gyvenimo dešimtmečiai“), išsivadavimo perspektyva („Karas ar revoliucija?“, „Kokį likimą rinksimės?“, „Mūsų tikslas – savarankiška Lietuva“). Pagal juos pranešime bus analizuojama R. Ozolo valstybės idėja.

VOSYLIAUS SEZEMANO „METAFIZINIAI-ANTROPOLOGINIAI“ RANKRAŠČIAI IR JŲ REIKŠMĖ

Vosylius Sezemano rankraštiniame palikime išsiskiria grupė rankraščių, kuriuos sąlygiškai pavadinau „metafiziniais-antropologiniais“. Vilniaus universiteto rankraščių skyriuje saugomi veikalo pavadinimu „Dvasios ir materijos sąryšis“ rankraščio fragmentai, parašyti kalint lageryje Taišete 1950–1955 m. (F122-96, F122-98). Juos papildo ir atskirame sąsiuvinyje parašytas rankraštinis tekstas „Savęs pažinimas, savi-monė ir objektyvacija“ (F122-102) bei rankraštis „Subjektinė ir objektinė sąmonės nuostata, jų skirtumas ir tarpusavio sąryšis“ (F122-86). Šiuose tekstuose nagrinėjama sąmonės problema, jos biologinė kilmė ir metafiziniai klausimai apie materijos ir dvasios sąryšį. Nuo pažinimo klausimų V. Sezemanas pereina prie antropologinės filosofijos temų, tačiau svarbiausias tampa ontologinis materijos ir dvasios sąryšio pagrindimas. Pranešime rekonstruosiu V. Sezemano veikalo „Dvasios ir materijos sąryšis“ struktūrą ir aptarsiu svarbiausias šiame darbe suformuluotas idėjas. Pranešimo tikslas – parodyti, kad V. Sezemano veikalė „Dvasios ir materijos sąryšis“ ontologiškai pagrindžiama pažinimo teorijos, antropologijos ir estetikos sisteminė vienovė.

FILOSOFIJOS STUDIJŲ PRADŽIA KAUNE IR AUKŠTOJO MOKSLO PASKIRTIES ASPEKTAI

Filosofijos dėstymo Kaune ištakos yra tiesiogiai siejamos su universitetinių studijų steigimi nepriklausomoje Lietuvoje. Pranešime siekiama įvertinti 1920 m. pradėjusių veikti Aukštųjų kursų ir 1922 m. jų pagrindu įsteigto Lietuvos universiteto filosofijos studijų organizavimo procesą humanitarinių disciplinų kryptingumo formavimo aplinkoje, išnagrinėti diskusijas universitetinio mokslo paskirties klausimais, apibūdinti akademinio elito pozicijų svarbą skatinant universiteto ir laikinosios sistinės kultūrinį gyvenimą.

Pirmieji filosofijos studijų Kaune planai priskirtini Europos filosofijos palikimo analizės sritims, siekta nagrinėti filosofijos istorijos aspektus, filosofinės minties sąglaudas su kultūros istorija, dėstyti etiką, estetiką, religijų filosofiją ir kt. Pranešime akcentuojamas Prano Dovydaičio ir Stasio Šalkauskio indėlis organizuojant filosofijos studijas, stiprinant akademinį tarpdiscipliniškumą, skatinant studijose analizuoti mokslo, kultūros raidos ir sąveikų ypatumus, skleisti kultūros vertybes visuomenėje ir kt. Kaip byloja tirti rankraščiniai ir publikuoti šaltiniai, steigiamo universiteto filosofai skatino kitų sričių humanitarų, taip pat ir gamtos mokslų profesūros diskusijas apie mokslo žinių paskirtį, tai darė poveikį visuomenės ugdymo nuostatoms plėtoti.

Pranešime pateikiami duomenys, kurie leidžia konstatuoti, kad nepriklausomoje Lietuvoje pradėtos filosofijos, kaip ir kitų humanitarinių disciplinų studijos tapo ne vien intelektualinio ar profesinio studentų ugdymo, bet ir jų kultūrinio socialumo skatinimo pagrindu.

Keltinas klausimas, ar tarpukario Lietuvos mokslininkų pasaulėvaizdis, vertybinės idėjos ir viešosios raiškos patirtis išlieka vien tik istorijos ar intelektualiojo paveldo dalimi? Pranešėjo nuomone, visa tai yra naudinga siekiant geriau suvokti ir šių dienų universitetų ugdomąją paskirtį pragmatiškai kintančio Pasaulio ir globalių iššūkių sąlygomis, aktualu tiek kultūrinio tapatumo savivokai, tiek ir tarpkultūrinių ryšių sklaidai stiprinti.

NEATEISTIŠKAS ATEIZMAS LIETUVOS SOVIETINIAME MARKSIZME

Sovietiniame marksistiniame ateizme nuo Vladimiro Lenino laikų vyravo dvi nuostatos, sąlygiškai vadintinos karinguoju ir nuosaikiuoju, arba deterministiniu, ateizmu. Pirmasis religiją traktavo kaip išnaudotojų klasių ideologiją, kova su kuria esanti klasių kovos sudedamoji dalis; jam būdinga kovingumas, bekompromisiškumas, revoliucinis smurtinis veikimas. Deterministinė nuostata – tai religijos, kaip vienos iš ideologijos (susvetimėjusios sąmonės) formų, kritika ir raidos analizė. Jos esminiai principai yra tokie:

- determinizmas: religija yra sąlygojama ekonominės bazės ir jos pavidalų kaitos: kol egzistuoja antagonistinės formacijos, tol egzistuos ir jų iškreipta sąmonė – religija;

- istoriškumo, arba konkretaus istorinio požiūrio, preferavimas, iš kurio seka kai kada pozityvaus istorinio religijos vaidmens pripažinimas: visos visuomeninės-ekonominės formacijos buvo būtinos istorijos pakopos, taigi, ir jų ideologija – religija – nėra nei gera, nei bloga, bet būtina;

- minėtų nuostatų sąlygotas partiškumo, klasių kovos principų atsisakymas, ignoravimas, susilpninimas, apėjimas. Šitai lemia tam tikrą religijos „nuideologinimą“, vadinamąjį „objektyvistinį religijos traktavimą“, kuris neatitiko oficialiosios ateizmo sampratos ir kurio radikalesnėse variacijose galima išvelgti tam tikrą religijos apologetiką, taigi, ir „neateistiškumą“.

Taigi, deterministinio ateizmo Lietuvoje atstovai (Albinas Lozuraitis, Jokūbas Minkevičius, Jonas Repšys ir kt.) atmetė oficialiai palaikomą karingojo ateizmo požiūrį, kuris aprioriškai religiją traktuoja vien negatyviai. Jie taip pat nepripažįsta ir absoliučiai teigiamo ateizmo vaidmens teigdami, kad kai kada šis esąs ir negatyvus, pvz., Friedricho Nietzsche's ateizmas buvęs antihumanistinis, „reakcinių visuomenės jėgų įrankis“. J. Minkevičiaus tyrimuose dėmesys labiau sutelkiamas ties religijos pozityvumu, beveik visiškai pamirštant jos negatyvumą, todėl iš esmės teisingas yra karingųjų marksistų reikštas priekaištas, kad jo ir kitų šios krypties atstovų darbuose „aukštinama religija, užtušuojama jos klasinė ideologinė prigimtis, religija skelbiama susvetimėjusių visuomeninių santykių sužmoginimo priemone“ ir pan.

Tomas Kavaliauskas

Vytauto Didžiojo universitetas

ARVYDO ŠLIOGERIO FOTOGRAFIJOS FILOSOFIJA (FOTOSOFIJA) IR JOS NEATSIEJAMUMAS NUO FILOTOPIJOS

Lietuviškoji kaimo patirties savastis Arvydo Šliogerio filosofijoje evoliucionavo iki filotopijos taip, kad greta jos išsivysčiusi jo fotosofija taip pat yra atribota nuo urbanistikos, hominizavimo ir, žinoma, nuo internetinės tinklaveikos. A. Šliogerio nuotraukos skirtos ne *mass media* ir ne virtualiam pasauliui, į kurį per socialinius tinklus keliamos skaitmeninės nuotraukos. A. Šliogerio nuotraukas ten galima įkelti atiduodant duoklę technologiniam parankumui „pamatyti“ autorinį kūrinį, bet ten neįkelsi filotopijos minties, kuri A. Šliogerio nuotraukose yra užkoduota. Tai, kas gali atrodyti kaip eilinis fotografo kraštovaizdžio romantizavimas ar net kartais pernelyg dokumentinis fiksavimas, iš tiesų turi savo literatūros ir tapybos kūrinių referencijas. Paprastas dulksvas vieškelis – tai jau nebe šiaip vieškelis, o Broniaus Radzevičiaus aprašytas kelias, o ilgas vingiuotas kelias pamiškėse tarp laukų – tai jau nebe šiaip kelias, o vinguriuojantis čiurlioniškos vizijos žaltys.

Tokie fotosofiniai kodai turi ir savo vietą – tai Lietuvos vietos, kuriose darytos nuotraukos. Pasirinkti objektai savaime byloja šliogeriškos Lietuvos dvasią, nuotaiką. Per tai siekta mylimos vietos Būties atverties.

Vilius Mačkinis

Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

JERONIMO STROINOVSKIO PRIGIMTINĖS TEISĖS MOKSLAS KAIP POLITINIO MĄSTYMO PAGRINDAS XVIII A. ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKOJE

XVIII a. antrojoje pusėje katalikiškosios Apšvietos veikiamoje Abiejų Tautų Respublikoje, kurioje persipynė specifinis vietos kontekstas ir švietimo idėjos iš Vakarų, atsirado postūmis politiniam mąstymui, skatinančiam esamos politinės tvarkos refleksiją ir permainas. Šis politinis mąstymas reiškėsi per fiziokratų idėjas ir prigimtinės teisės teoriją, kurios esminis elementas politinei laisvei ir tvarkai apibrėžti buvo visuomenės sutartis. Šios idėjos ne kvestionavo politinę sistemą, bet skatino persvarstyti sarmatiškąją respublikonizmą. Šioje mąstysenoje buvo laikomasi požiūrio, kad Dievo duoto racionalumo užtenka, jog perprastume pagrindinius prigimtinės teisės principus, o prigimtinės teisės principai ne sumenkinami, bet sustiprinami valstybės ir valdžios institucijomis. Šioje koncepcijoje be įprastinio Abiejų Tautų Respublikos laisvių diskurso esminę vietą užėmė pareigų akcentavimas, kylantis iš fiziokratiškosios prigimtinės tvarkos sampratos. Ir nors fiziokratizme esminis socialinio konstrukto – valstybės – uždavinys yra nuosavybės užtikrinimas ir apsauga, individualiame lygmenyje kiekvienas įsipareigoja siekti bendrojo gėrio. Šitaip gerai sutvarkytos valstybės siekis ir diskusija apie tą (su)tvarkymą apjungė prigimtinės tvarkos principus ir iš to kylančius politinius sprendinius, atvedusius prie valstybės pertvarkos amžiaus pabaigoje. Švietimas ir mokymas šioje pertvarkoje buvo ypač svarbūs akcentuojant dorą ir gero piliečio ugdymą, kuris apšviestas tais pokyčiais pats ir pasirūpintų. Vienas žymiausių šios minties atstovų – Jeronimas Stroinovskis, pabrėžęs, kad ikipolitinė būklė yra dieviškosios tvarkos dalis, ir kad Dievo suteiktas racionalumas leidžia žmonėms išsaugoti prigimtines teises, sudarant visuomeninę sutartį. Pranešime analizuojama prigimtinės teisės principų, pateikiamų J. Stroinovskio vadovyje *Prigimtinės teisės mokslas* (1785), sankirta su politine laikmečio mintimi ir šių principų poveikis jai.

ANTANO MACEINOS RELIGIJOS FILOSOFIJOS RAIDA

1. Antanas Maceina religijos filosofiją plėtoja jau nuo filosofijos studijų pradžios. A. Maceina religijos problematiką nagrinėja kultūros filosofijos kontekste, ir tai rodo, kad pradėdamas nagrinėti religijos filosofiją A. Maceina buvo stipriai veikiamas Stasio Šalkauskio plėtotos kultūros filosofijos.

2. Viduriniajame savo kūrybos laikotarpyje A. Maceina kuria egzistencinės religijos filosofiją, kurioje svarbią vietą užima Martinas Heideggeris ir egzistencializmo plėtotė. Šiame savo kūrybos laikotarpyje A. Maceina kuria teistinį egzistencializmą. Iš esmės būdamas religinis mąstytojas, A. Maceina stengiasi sukurti tokią religijos filosofiją, kurioje atsispindėtų Dievo ir žmogaus santykio svarba.

3. Brandžiajame savo kūrybos laikotarpyje A. Maceina kuria autentišką religijos filosofiją, kurios centre atsiduria *kenozė*. Dievo santykis su kūriniu yra kenotinis. Kenozės idėja, teologiniame-filosofiniame diskurse pasirodžiusi tik XIX a., skelbia, jog Dievo pažinimas ir Jo santykis su kūriniu visada yra kenotinis. Kenozė – tai Dievo apsiribojimas, apsiplėšimas, išsituštinimas. Kenozė vyksta laisvu Dievo veiksmu dėl meilės kūriniui. A. Maceina teigia, kad esama trijų kenozių: 1) kūrimas kaip kenozė; 2) *Logos* įsikūnijimas (antroji Dievo hipostazė); 3) Jėzaus Kristaus mirtis.

Margarita Matulytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

HUMANISTINĖ FOTOGRAFIJOS SAMPRATA: KĄ PASAKĖ IR KO NEPASAKĖ LIETUVOS FILOSOFAI

Po Antrojo pasaulinio karo humanistinė fotografija įgavo sutelktą kolektyvinio balso kryptį. Pokariu, 1947-aisiais, Paryžiuje įsteigtos tarptautinės agentūros *Magnum Photos* veikla buvo susieta su humanistinių idėjų sklaida ir įtaigia vizualine kalba – estetiniu neformaliu dokumentalizmu. 1955 m. NiuJORKE surengęs parodą „The Family of Man“ Edwardas Steichenas išryškino pagrindinę humanistinės fotografijos misiją: „Paiškinti žmogui apie žmogų ir kiekvienam žmogui apie jį patį“. Lietuvos fotografai humanistinės raiškos link pasuko atlydžio metais, izoliuotoje nuo laisvojo pasaulio sovietinėje zonoje pradėję kultivuoti idėjas, keičiančias suvokimą apie fotografijos meno stilistiką ir, svarbiausia, paskirtį – ne auklėti partijai paklusnių marionečių būrius, o apeliuoti į mąstančius individus, kalbėti apie paprastus, bet kiekvienam žmogui svarbius dalykus, ir tą deklaravo 1969-aisiais Maskvoje surengta Lietuvos fotografijos paroda „9 Lietuvos fotografai“. Tačiau sovietinės ideologijos humanizmo sampratą sudarė gana riboti etiniai ir idėjiniai aspektai: žmogaus optimizmas, darbo patosas, tautų draugystė, komunistinė moralė, kuriuos kaip vertybes fotografija ir buvo įgaliota atrasti, išskirti bei iškelti. Ką suprato ir ko nesuprato, ką galėjo ir ko negalėjo lietuvių fotografai-humanistai sovietmečiu?

Anuomet humanistinės fotografijos samprata Lietuvos filosofų nebuvo aiškiai artikuluota, o ir šiandien išlieka labai plati terpė interpretacijoms. Sovietmečiu teorinį pagrindimą bandė parengti filosofai Romualdas Ozolas („Lietuvos fotografija“, *Kultūros barai*, 1968, Nr. 4, p. 66) ir Algirdas Gaižutis (*Menas ir humanizmas: apie meninių vertybių prigimtį*, 1979). Sekę lietuvių fotografijos kūrybinius procesus jie vieni pirmųjų pastebėjo komplikuotas fotografijos reikšmines struktūras ir konotuosius vaizdo pranešimus. Tad ką pasakė ir ko nepasakė Lietuvos filosofai?

VYTAUTO KAVOLIO FILOSOFIJOS

Vertindami Amerikos lietuvių visuomenės ir mokslo veikėjo Vytauto Kavolio santykį su filosofija, jo kūrybos tyrinėtojai tarpusavyje nesutaria. Vieni teigia, kad V. Kavolis buvo ne filosofas, o sociologas, kultūrologas ar literatūrologas. O antri tvirtina priešingai: kad Amerikos lietuvis buvo ne tik sociologas, kultūrologas ar literatūrologas, bet ir filosofas.

Pranešime ginamas antrasis požiūris. Jame siekiama atskleisti, kad V. Kavolio kūryboje ir veikloje galima aptikti trijų tipų filosofiją – egzistencinę filosofiją, labiausiai eksplikuoimą studijoje *Nužemintųjų generacija* (1968), politinę filosofiją, besiskleidžiančią liberaliosios pasaulėžiūros apmąstymais, ir socialinę filosofiją, kuria paremti konkretūs moksliniai tyrimai.

Įrodinėjama, kad visos trys V. Kavolio filosofijos turi ir bendrumų, ir skirtumų. Jos panašios tuo, kad visų trijų pamatinę teorinę struktūrą sudaro trys kategorijos – asmenybė, kultūra ir visuomenė. Jų panašumą dar labiau sustiprina tai, kad visais trim atvejais minėtos kategorijos suprantamos iš esmės vienodai. O kavoliškosios filosofijos skiriasi tuo, kad santykiai tarp minėtų kategorijų jose apibrėžiami nevienodai. Egzistencinėje ir politinėje filosofijoje pripažįstama, jog asmenybė gali egzistuoti visiškai nepriklausomai nuo kultūros ir visuomenės. O socialinėje filosofijoje vadovaujamasi priešinga prielaida: kad asmenybė kiekvienu savo egzistavimo momentu yra susijusi su kultūra ir visuomene, ir susijusi taip, jog nuo jų ją galima atskirti tik analitiniu būdu. Minėtas skirtumas užkerta kelią kalbėti apie vieną bendrą V. Kavolio filosofinę sistemą. Vietoj tokios sistemos egzistuoja trys daugiau ar mažiau savitos filosofijos.

Teigiama, jog kavoliškųjų filosofijų savitumas pasireiškia ir tematiniam lygmenyje. Pagrindinė egzistencinės filosofijos tema – individo santykiai su gimtąja bendruomene ir jos kultūra, politinės filosofijos – liberalo santykis su bendruomene ir jos kultūra, o socialinės filosofijos – kolektyvinis emocionalumas ir kultūrinė jo raiška.

Pranešime pabrėžiama, jog minėtos filosofijos formavosi ir darė įtaką įvairioms V. Kavolio kūrybos ir veiklos sritims ne atsiskyrusios viena nuo kitos, bet dinamiškai sąveikaudamos.

Laurynas Peluritis

Vilniaus universitetas

**FILOSOFIJA SOVIETMEČIU LIETUVOJE:
PERIODIZACINIO MODELIO LINK**

Pranešime nagrinėjama, kaip ligšiolinėje Lietuvos filosofijos istoriografijoje ir filosofijos lauko dalyvių refleksijose pristatomi bendrieji sovietinio Lietuvos filosofijos periodo raidos bruožai. Klausiami, ką mes galime sužinoti apie lietuviškąją filosofų bendruomenę iš jos istorinės autorefleksijos (ar jos stokos)? Kuo skiriasi filosofijos istoriografijos ir atsiminimų teikiami sovietinio periodo vaizdiniai? Mėginama atsakyti, kas svarbaus įvyko stalinistiniu periodu ir kodėl apie jį dažniausiai kalbama kaip apie „filosofijos neegzistavimo“ laiką. Galiausiai pranešime pasiūlomas sovietinio laikotarpio periodizacijos modelis, atsiremiant į svarbiausių filosofijai institucijų kaitą ir kokybinius pokyčius filosofijos diskurse nuo 1944 iki 1989 metų.

ŽMOGAUS PASKIRTIES PAIEŠKOS XX A. PRADŽIOS LIETUVOS KATALIKŲ FILOSOFŲ DARBUOSE

XX a. pradžioje, atgavus lietuvišką spaudą, lietuviškoje periodikoje ima rasti daugiau filosofinių straipsnių, be to, ima plėstis filosofinė problematika, vis dažniau dėmesį atkreipiant į antropologinę problematiką. Tam tikrų samprotavimų apie žmogų, jo prigimtį pateikia įvairių pažiūrų to laikotarpio visuomenininkai, tačiau nuosekliau visa tai nagrinėjama katalikų filosofų darbuose. Aptariamam laikotarpiu Lietuvos katalikiškoji filosofija buvo veikiamą tomizmo, kurį 1897 m. popiežius Leonas XIII rekomendavo kaip teisingą Bažnyčios mokymą, bet lietuvių katalikų filosofai jį praturtino ir kitomis idėjomis.

To meto katalikų filosofams aktualesnė atrodė praktinė filosofija, todėl net ir filosofinės antropologijos kontekste samprotavimai apie žmogaus prigimtį jiems atrodė nepakankami. Buvo konstatuojamas tomistinis postulatas apie žmogų kaip kūno ir sielos vienybę, o tada ieškoma atsakymų apie žmogiškosios būties tikslą („uždavinį“). Vienas aktyviausių XX a. pradžios neotomistinės filosofijos Lietuvoje autorių Mečislovas Reinys tradiciškai svarstymus apie žmogų pradeda nuo teiginio, kad jį sudaro „fiziko-chemiškasis ir dvasinis elementai“ („Individualizmas ir katalikybė“, *Ateitis*, Nr. 5-6-7, 1913, p. 291), ir pratęsia samprotavimais apie asmenybiškumą, kuris atsiskleidžia santykyje su kitais. M. Reinio įsitikinimu, žmogui dėl jo įvairiapusiškumo yra iškelti skirtingi siekiai: gamtinė prigimtis reikalauja rūpintis kūno fiziniems jėgomis ir jų stiprinimu, bet svarbesni tikslai keliami žmogui kaip dvasinei būtybei. M. Reinys didaktiškai rašo apie pagrindinių sielos galių – proto ir valios – stiprinimą, kad žmogus orientuotųsi ne į egoizmą, bet į Absoliutą. Pabrėžiama savirefleksijos, nuskaidrinančios savimonę, svarba, tačiau asmuo neturi būti užsislendęs savyje.

Iš to laikotarpio katalikų filosofų išsiskyrė Adomas Jakštas, kuriam nemažą įtaką padarė ne tik rusų filosofo Vladimiro Solovjovo, bet ir lenkų mesianisto Józefo Marios Hoene-Wrońskio idėjos, tačiau atspirties taškas taip pat buvo tomizmas. Panašiai kaip M. Reinys, A. Jakštas teigia, kad žmogus yra determinuotas siekti tikslų, kylančių iš jo prigimties. Nors laikomasi tomizmui būdingos žmogaus sampratos,

teigiama, kad ji nepilnai atskleidžia žmogaus esmę ir paskirtį, nes svarbiausi akcentai turėtų būti, kad Dievas yra pasaulio Kūrėjas, o žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą („Antropologiškas klausimas šviesoje proto ir tikėjimo“, *Draugija*, Nr. 13, 1908, p. 44). Taigi, žmoguje svarbiausia yra kūrimo galia, kurios tinkamas realizavimas ir laikomas svarbiausiu žmogaus uždaviniu. „Mažojo kūrėjo“ konceptas, kurį A. Jakštas perėmė iš J. M. Hoene-Wrońskio, laikomas lietuviškosios kultūros filosofijos užuomazga (Bronislovas Kuzmickas, *Katalikiškoji filosofija*, 2003, p. 258), bet bent ankstyvuosiuose A. Jakšto straipsniuose jis visų pirma turėjo ontologinę prasmę. Filosofas pripažįsta, kad pirmiausia ir akivaizdžiausiai kultūrinė žmogaus galia pasireiškia materialiosios kultūros, socialinio gyvenimo kūrime, tačiau aukščiausia kūrybos realizacija vyksta pačiame žmoguje, ir tai yra „absoliučios tiesos“ pasiekimas. A. Jakšto įsitikinimu, absoliuti tiesa galima tik pasiekus svarbiausių žinijos sričių (religijos, filosofijos, gamtos mokslo) sintezę. Galiausiai pripažįstama, kad absoliučios tiesos suvokimas turi būti bendras žmonijos siekinys, kurio atsisakius laukianti pražūtis.

LEVO KARSAVINO DARBAI ANTROJO PASAULINIO KARO IŠVAKARĖSE

Nors bendrai apie Levo Karsavino veiklą Lietuvoje tyrinėtojai yra sukaupę ir paskelbę daug informacijos, iki šiol jie siekia užpildyti žinių apie jos paskutinį dešimtmetį, apimančią laikotarpį nuo *Europos kultūros istorijos* penkių tomų publikacijos iki L. Karsavino arešto, spragas. Viena iš tokių spragų susijusi su žiniomis apie vadinosios L. Karsavino istorijos metafizikos genezę. Bandydami rekonstruoti vėlyvąją L. Karsavino veiklą Lietuvoje, atkreipiame dėmesį į jo pastangą sukurti naują filosofinį projektą, kurio pamatai buvo padėti ankstesniuose kūriniuose. Šio, *Istorijos metafizika* pavadinto, projekto kontūrai jau buvo nubrėžti L. Karsavino darbe *Istorijos filosofija*. Nors šiam projektui taip ir nebuvo lemta išsipildyti, iš L. Karsavino paliktų dar Antrojo pasaulinio karo išvakarėse pradėto darbo dokumentų, t. y. išsaugoto nepublikuoto palikimo ir L. Karsavino korespondencijoje išlikusios informacijos apie prarastus jo skyrius, galima rekonstruoti tuometį L. Karsavino darbo planą, parodyti, kaip nuo istorijos metafizikos L. Karsavinas judėjo link *Pasaulio kultūros istorijos* kūrimo. Karo metais rašytoje *Pasaulio kultūros istorijoje* L. Karsavinas bando pateikti pasaulio kultūros istorijos vystymosi raidą per krikščionybės prizmę, remdamasis savo istorijos metafizikos koncepcija. Pranešime trumpai apžvelgiami vėlyvieji L. Karsavino darbai, aptariama, kaip istorijos metafizikos samprata buvo integruota į visuotinės žmonijos istorijos raidos aprašymą, bei nubrėžiami tolimesnių vėlyvosios L. Karsavino filosofijos tyrinėjimų kontūrai.

Gintaras Sungaila

Vytauto Didžiojo universitetas

FILOSOFIJA LDK STAČIATIKIŲ (ORTODOKSŲ) POLEMIKOJE SU KITATIKIAIS PETRO MOHYLOS LAIKAIS (XVII A.)

Pranešime nagrinėjama Petro Mohylos (1596–1647) laikais įvykusi stačiatikių (ortodoksų) humanitarinės minties transformacija, jos pobūdis, metodai. Tuo metu filosofija tapo ypač reikalinga kaip instrumentas apologetinėje literatūroje. Pristatomas neigiamas požiūris į Petro Mohylos laikotarpį ir jo vaisius kaip į „Vakarų nelaisvę“, pirmiausia suformuluotas Georgijaus Florovskio. Lyginant Petro Mohylos kultūrinį-intelektualinį projektą su IV a. graikų Tėvų Kapadokiečių projektu, kvestionuojama šio projekto priklausomybė nuo Vakarų minties ir ginamas mohylietiškosios sintezės originalumas.

MITOPOETINIAI LIETUVIŠKOS SAVASTIES MOTYVAI
VINCO VYČINO KŪRYBOJE

Vincas Vyčinas imasi nelengvo uždavinio, atkurdamas senąjį mitinį lietuvių pasaulį, jis jį atveria šalia šiandienio technologinio pasaulio, kuris, užbūręs žmogų progreso pažadais, atmetė tai dėl siaurų pragmatinių interesų. Išvaikydamas visus modernius prietarus, V. Vyčinas parodo, kad, nepaisant pragmatinio patogumo, kasdieniame žmogaus gyvenime įvyko didelio masto regresija. Prarasti esminiai žmogiškumo pagrindai, visiškai išnyko šventumo samprata, nykstant pagarbai protėvių vertybėms nyksta ir patys protėviai. Praradimai, įvykę pamatiniuose kultūrinės sąmonės klostuose, kasdienybės paviršiuje pasirodo pačiomis keisčiausiomis formomis: paaugliai nesiskaito su suaugusiųjų patyrimu, komercinės reklamos kaip normalų dalyką eskaluoja paauglių nepagarbą tėvams, jautrius šeiminius ryšius keičia pragmatiniai interesai, nesant šeiminių pagrindų negali būti ir bendruomenių, o be bendruomenių neišsivaizduojama ir sąmoninga visuomenė. Bičiuliškas senųjų lietuvių bendruomenės išstumia nuo žemi ir klaidinga individo samprata, kuri nedavė nieko kito, tik jau niekur nebevedančią visaapimančią konkurenciją ir visų karą su visais. Pasvarstykite kartu su V. Vyčinu, kaip atkurti sveiką žmogaus požiūrį į jį supantį pasaulį, ant kokių pagrindų įmanoma atstatyti bičiuliškas bendruomenes?

Rūta Marija Vabalaitė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

**JUOZAPO GOLUCHOVSKIO IDĖJŲ SAMPRATA
KAIP GALIMAS ATSAKAS Į KVIETIMĄ REABILITUOTI MINTIS
APIE VALDOVĄ, KURIS YRA PERSIĖMĘS IDĖJOMIS**

Juozapo Goluchovskio veikalė *Filosofijos reikšmė ištisų tautų ir atskirų individų gyvenime* „idėjos“ termino prasmė skiriasi nuo jo prasmės ankstesniame konkursiniame mūsų autoriaus traktate. Jame J. Goluchovskis vartoja „idėjos“ ir „pamatinės idėjos“ terminus greičiau šelingiška negu kantiška prasme. Kaip ir Friedrichas Schellingas, mūsų filosofas idėjoms suteikia ontologinį krūvį, tad jomis nelaiko vien subjektyvių sumanymų. Iš kitos pusės, traktato mintys apie teisingos valstybės sąlygas gerokai skiriasi nuo šelingiškųjų. Ir traktato epigrafas, ir daug netiesioginių aliuzijų į Platono dialogą „Valstybė“ leidžia teigti, jog idėjas ir jų reikšmingumą tobulai valstybei autorius suvokia grynai platoniška prasme.

LOGIKOS STATUSO, OBJEKTO IR KILMĖS INTERPRETACIJA JOKŪBO ORTIZO LOGIKOS PASKAITOSE

Pranešime pristatoma logikos statuso, objekto ir kilmės interpretacija, atrandama Vilniaus universiteto profesoriaus Jokūbo Ortizo logikos kurse, skaitytame šiame universitete 1596 m. Prieinama prie išvados, kad aiškindamas logikos statusą J. Ortizas pasirinko XVI–XVIII a. populiarią eklektinę scholastinę koncepciją. Ji apjungė okamistinę poziciją, laikiusią logiką tam tikra praktinio mokslo rūšimi, ir aristotelinį požiūrį, logiką traktavusį vien kaip bendrąjį scholastinių mokslų instrumentą. Logikos objekto klausimu J. Ortizas laikėsi tomistinio realizmo pozicijos, logikos objektais pripažinusios realius esinius – tinkamai atliekamus žmogaus intelekto veiksmus. O aiškindamas logikos mokslo kilmę J. Ortizas laikėsi tradicinio scholastinio požiūrio, kildinusio logiką iš refleksyvosios žmogiškosios patirties.

APŠVIETOS FILOSOFIJOS LIETUVOJE (ANTROJI XVIII A. PUSĖ) APIBRĖŽTYS: TARPSNIAI, PERSONOS, KONCEPTAI

Pranešimo tikslas – remiantis pastaraisiais metais Lietuvoje ir Lenkijoje atliktais tyrimais aptarti bendrąją Apšvietos filosofijos struktūrą, susiformavusią ir evoliucionavusią Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros centruose. Ketinama pasiūlyti kanoninę Lietuvos Apšvietos filosofų registrą, pristatant ir iki šiol ignoruotas, menkai žinomas personas; teikti argumentų už naują, patikslintą šios intelektualinės epochos chronologiją, inventorizuoti Vakarų filosofijos recepcijas bei įvardyti lietuviškąsias novacijas, esmines idėjinės įtampas ir kontroversijas.

Pranešime ginamos apibrėžtys ir įžvalgos – tai hipotezės: taigi, jis diskusinio pobūdžio, ypač siūlant įvesti ir tiksliau apibrėžti lietuviškojoje filosofijos istoriografijoje nesančius arba nesistemiškai vartojamus terminus, kaip antai, „radikalioji Apšvieta“ ir „krikščioniškoji Apšvieta“. Kokie pastarosios identifikavimo kriterijai, filosofinio / parafilosofinio statuso šaltiniai? Ar Apšvietos teoretikų deizmas, iškėlęs „gamtos / prigimties / natūralumo“ konceptą, tapatintinas su fiziokratizmu? Kokios pastarojo (t. y. vyraujančios idėjinės krypties) koreliacijos su LDK respublikoniškos minties raida? Kokie argumentai XIX a. pirmosios pusės Vilniaus teoretikus nepriskirti / priskirti Apšvietos filosofinei formacijai? Kuo aptariamoms epochos mentalinė kultūra reikšminga tyrinėjant lietuviškojo Tautinio sąjūdžio ideologijos versmes ir aukštupius?

Leidinyje spausdinama respublikinės mokslinės konferencijos „Lietuvos filosofijos trajektorijos“, skirtos paminėti Pasaulinei filosofijos dienai, programa ir pranešimų tezės. Pranešėjai aptaria įvairius Lietuvos filosofijos raidos aspektus, atskirų laikotarpių ir konkrečių autorių filosofinio mąstymo ypatybes.

LIETUVOS FILOSOFIJOS TRAJEKTORIJOS

Konferencijos programa ir pranešimų tezės